

Ο οπλικός ανεφοδιασμός του Ρωμαϊκού στρατού (2^{ος} π.Χ -4^{ος} μ.Χ αιώνας)

Ο εφοδιασμός της Ρωμαϊκής πολεμικής μηχανής διέφερε τόσο από εποχή σε εποχή αλλά και από περίπτωση σε περίπτωση. Μέχρι τον 4^ο αιώνα η προμήθεια των Ρωμαϊκών στρατευμάτων με όπλα βρίσκονταν κατά ένα μέρος στα χέρια του κράτους και κατά ένα μέρος στα χέρια ιδιωτών. Η κατάσταση θα αλλάξει με το τέλος του 3^{ου} αιώνα όταν οι δύσκολες οικονομικές και πολιτικές συνθήκες που απειλούν τον Ρωμαϊκό κόσμο θα οδηγήσουν την κεντρική κυβέρνηση στην κρατικοποίηση της βιομηχανίας όπλων.

Στην περίοδο της πρώιμης Αυτοκρατορίας τα επίλεκτα σώματα του στρατού λάμβαναν δωρεάν τα όπλα τους. Από τον ιστορικό Τάκιτο (Hist. 2.67) μαθαίνουμε ότι η Πραιτοριανή φρουρά το 69 μ.Χ προμηθεύονταν τα ανώτερης ποιότητας όπλα της από την πόλη της Ρώμης. Μετά την αποχώρηση των Πρωταιριανών από το σώμα τα όπλα παραδίδονταν στις αρμόδιες αρχές. Αντίθετα, οι απλοί λεγεωνάριοι έπρεπε να καταβάλλουν χρηματικό αντίτιμο από τον μισθό τους προκειμένου να εξασφαλίσουν τα όπλα τους.

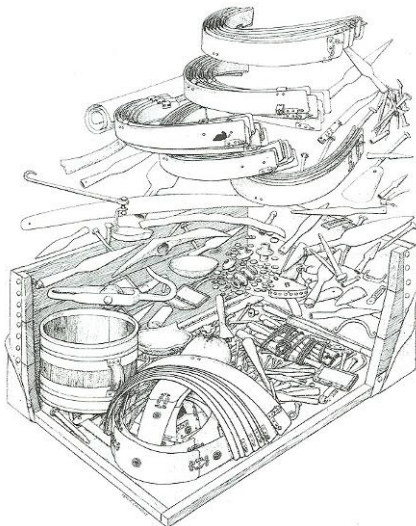
Σύμφωνα με την *Historia Augusta* μόνο οι υψηλόβαθμοι αξιωματικοί είχαν την πολυτέλεια να τους δίνονται όπλα δημοσία δαπάνη (*Vita Alex. Severi* 53.9, 40.5). Τον 3^ο αιώνα λόγω των οικονομικών δυσκολιών οι στρατιώτες πολλές φορές πληρώνονταν σε είδος με την μορφή στρατιωτικού εξοπλισμού, μία πρακτική που συνεχίστηκε και μετέπειτα (*Amm. Marc.* 22.7.7, *Cod. Just.* 12.35.15, *Procopius. De Bellis* 7.1.8). Στην πρώιμη Αυτοκρατορία οι κύριοι κατασκευαστές και προμηθευτές όπλων ήταν ιδιώτες που συντηρούσαν βιοτεχνίες οι οποίες δέχονταν παραγγελίες από τις λεγεώνες. Τα όπλα υπό κατασκευή έπρεπε φυσικά να ακολουθούν τις προδιαγραφές των πελατών, στην προκειμένη περίπτωση της Ρωμαϊκής διοίκησης. Για παράδειγμα οι αιχμάλωτοι Εβραίοι κατά την διάρκεια του δεύτερου Εβραϊκού πολέμου (**Kitos War**, 115—117) γνωρίζοντας την εκλεκτικότητα των Ρωμαίων επιδόθηκαν στην παραγωγή χαμηλής ποιότητας όπλων αγνοώντας τις τεχνικές προδιαγραφές που τους είχαν δοθεί. Όπως ήταν αναμενόμενο τα όπλα απορρίφθηκαν ακατάλληλα με αποτέλεσμα να χρησιμοποιηθούν από τους ίδιους τους Εβραίους εναντίον αυτών που πρόσταξαν την κατασκευή τους. Οι έμποροι πολλές φορές υπέγραφαν τα προϊόντα τους ανά κατηγορία έτσι ώστε αυτά να είναι αναγνωρίσιμα σε πλατύ αγοραστικό κοινό π.χ *gladiarii*, *a vexillarius*, *corpus sagariorum*, *a seplasararius* κλπ.

Σε καταστάσεις πολέμου ο Ρωμαϊκός στρατός είχε την δυνατότητα να επιτάξει οπλουργία διαφόρων πόλεων, με σκοπό την παραγωγή όπλων για τις λεγεώνες. Τέτοιου είδους άμισθης αναγκαστικής φύσεως εργασίας ήταν μία εύκολη και χρήσιμη πρακτική σε περιόδους υψηλής στρατιωτικής δραστηριότητας. Με εντολή του Βεσπασιανού το 79μ.Χ «οι μεγάλες πόλεις διατάχθηκαν να έχουν τα οπλουργία τους απασχολημένα» (*Tac. Hist.* 2.82) ενώ δύο αιώνες αργότερα όμοια θα πράξει και ο Ιουλιανός κατά την ετοιμασία της εκστρατείας του εναντίον των Περσών. Θα επιτάξει τους Αντιοχείς και θα τους αναγκάσει να αφοσιωθούν στην κατασκευή ρούχων, όπλων, πολιορκητικών και μηχανών (*Amm. Marc.* 21.6.6). Στην τελευταία περίπτωση υποστηρίζεται πως η εν λόγω επίταξη του Ιουλιανού είχε τον χαρακτήρα ενός κρατικού φόρου.

Άλλο ένα κέντρο παραγωγής όπλων ήταν το ίδιο το στράτευμα. Πολλές φορές οι λεγεώνες αναγκάζονταν εκ των πραγμάτων να προβούν σε παραγωγή όπλων ώστε να καλυφθούν οι τρέχουσες ανάγκες κυρίως οι λεγεώνες που βρίσκονταν στις απομακρυσμένες περιοχές του Ρωμαϊκού κόσμου (limes) μακριά από αστικά και βιομηχανικά κέντρα. Μια αυτοδύναμη λεγεώνα μπορούσε να παράγει μεγάλη γκάμα προϊόντων έτσι ώστε να καλύπτει τις ανάγκες της π.χ τούβλα, ρούχα, καρφιά, ξυλεία και φυσικά όπλα (ασπίδες, βέλη, ακόντια, κράνη). Οι τεχνίτες των λεγεώνων ήταν γνωστοί ως Fabri (ή Fabricenes) και αναλάμβαναν τις εξειδικευμένες δουλειές του μεταλλουργού, του χτίστη κλπ. και για αυτό τον λόγο απαλλάσσονταν από άλλες εργασίες της καθημερινότητας. Ως ξεχωριστό σώμα σχημάτιζαν συντεχνίες ενώ υπάγονταν στις αρμοδιότητες του Praefectus Castrorum. Οι Fabri ήταν εγκατεστημένοι στις Fabricae, κτιριακά συγκροτήματα πλήρως εξοπλισμένα με αντίστοιχα εργαλεία και βρίσκονταν συνήθως δίπλα στο Praetorium. Τα κτήρια αυτά είχαν διάφορες διαστάσεις, από 15 x 50 μέτρα μέχρι 108 x 131 μέτρα, το μέγεθος τους εξαρτιόνταν από το μέγεθος του στρατεύματος, τις ανάγκες για νέα προϊόντα και από την απόσταση του στρατοπέδου της λεγεώνας από αστικά κέντρα. Πολλές είναι οι Fabricae που έχουν ανασκαφτεί μέχρι σήμερα σε στρατόπεδα λεγεωνάριων στα απομακρυσμένα βόρεια σύνορα της Βρετανίας και Γερμανίας π.χ στις περιοχές Wiesbaden, Niederbieber, Neuss, Benwell, Housesteads, Mainz, Trier, Gellygaer, Köln, Corbridge και Enns Lorch. Η μεγάλη συγγνότητα ανακαλύψεως Fabricae σε απομακρυσμένα στρατόπεδα των συνόρων αποδεικνύει πως ήταν αναπόσπαστο κομμάτι της στρατιωτικής ζωής. Ένα αυτοδύναμο στρατόπεδο ήταν η επιθυμία κάθε στρατηγού.

Η αναταραχή του Ρωμαϊκού κόσμου τον 3^{ου} αιώνα είχε όπως αναμένονταν άμεσα αποτελέσματα στην πολεμική βιομηχανία. Ο Διοκλητιανός (244- 311) εγκαίνιασε μία νέα μορφή πολεμικής βιομηχανίας, την Αυτοκρατορική Fabricae. Η έλλειψη χρημάτων σε συνδυασμό με την έλλειψη εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού ανάγκασε τον Αυτοκράτορα να δημιουργήσει κρατικά οπλουργεία έτσι ώστε το κράτος να μπορεί στα σίγουρα να προμηθεύεται με τα αναγκαία για την συντήρηση της κεντρικής διοίκησης. Τα χρήσιμα επαγγέλματα όπως π.χ μεταλλουργού, χτίστη κλπ ήταν υψίστης σημασίας και για αυτό τον λόγο προστατεύθηκαν ενώ πάρθηκαν δια νόμου μέτρα για την διατήρηση τους δηλ. έγιναν εν μέρει κληρονομικά. Τόσο οι στρατιώτες της εποχής όσο και οι εργαζόμενοι στις κρατικές Fabricae σημαδεύτηκαν με στίγματα (tattoo) ως ένδειξη κατοχής τους από το κράτος. Οι κρατικές βιομηχανίες, ιδιαίτερα οι στρατιωτικές ήταν αυτές που υποστήριζαν τον πυλώνα του κράτους, τον στρατό. Σύμφωνα με τον Λακτάνιο η πρώτη Fabricae κατασκευάστηκε από τον Διοκλητιανό (Lact. De mort.persec. 7). Μια άλλη συνισταμένη ήταν η αλλαγή στην παραδοσιακή μορφή και του Ρωμαϊκού στρατού που έλαβε χώρα τον 3^ο μ.Χ αιώνα η οποία σχετίζεται με την αποδιοργάνωση των βαρέων σωμάτων του πεζικού προς χάρη της αναπτύξεως του ιππικού. Από το 250 μ.Χ η παραμέληση των πεζοπόρων τμημάτων έγινε παραπάνω από εμφανή μιας και ο στρατός άρχισε να στηρίζεται όλο και περισσότερο στα ευκίνητα σώματα του ιππικού τα οποία ήταν σε θέση να αναλάβουν την φύλαξη των συνόρων με αστραπιαίες και καθοριστικές επεμβάσεις (φύλαξη συνόρων γραμμής Ρήνου-Δουνάβειος). Η ίδια τακτική συνεχίστηκε και από τους μετέπειτα Αυτοκράτορες για να φτάσει την πλήρης ανάπτυξη της στην ηγεμονία του Διοκλητιανού. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την σταδιακή απογύμνωση των πεζικάριων από βαρύ οπλισμό μέχρι του σημείου τα σιδερένια εξαρτήματα του προσωπικού οπλισμού να αντικατασταθούν από απλά δέρματα. Την ίδια στιγμή η εξάρτηση των ιππέων είχε ήδη αρχίσει από την εποχή του Τραϊανού να εμπλουτίζεται με νέες προστατευτικού τύπου στολές και να βαραίνει

σημαντικά ώστε να ολοκληρωθεί με την εμφάνιση των Κλιβανάριων (Clibanarii) ή Κατάφρακτων (Cataphracti). Αυτές οι απαιτητικές μονάδες ιππικού οργανώθηκαν από τον Διοκλητιανό ο οποίος για να τις εξοπλίσει επαρκώς αναγκάστηκε να κατασκευάσει δεκάδες Fabricae Από την Notitia Dignitatum μας είναι γνωστές συνολικά 44 τέτοιες κρατικές βιομηχανίες όπλων οι οποίες σε πολύ μεγάλο ποσοστό τροφοδοτούσαν τις βαριά οπλισμένες μονάδες των Κλιβανάριων. Ο Αμμιανός Μαρκελίνος βρισκόμενος στην Ανδριανούπολη θα εντυπωσιαστεί από τον αριθμό των τεχνικών που εργάζονταν σε αυτές (Amm.Marc 31.6.2) όπως θα εντυπωσιαστεί και ο Σωζόμενος (Sozomenos Hist.Eccl. 5.15). Για παράδειγμα τα βέλη κατασκευάζονταν στις Fabricae των Concordia & Matisco, τα τόξα στο Ticinum, τα σιδερένια Κλιβάνια στην Καισαρεία της Καππαδοκίας, οι πανοπλίες των κατάφρακτων στην Νικομήδεια, Αντιόχεια και Augustodunum, οι ασπίδες στο Lauriacum, Cremona, Horteomargi, Trier κλπ. Στα ανατολικά σύνορα της Συρίας κατασκεύασε τουλάχιστον 4 προς αντιμετώπιση της Περσικής απειλής. Η τακτική της εγκατάστασης μονίμων στρατοπέδων είχε εξαλειφθεί, οι συνθήκες τις εποχής απαιτούσαν μεγάλη κινητικότητα με μονάδες ταχείας επέμβασης άριστα εξοπλισμένων. Ο κανονισμός λειτουργίας των διαφόρων αυτών βιοτεχνιών διέφερε από τόπο σε τόπο. Σε κάθε περίπτωση όμως οι Αυτοκράτορες ήταν ενήμεροι για την σημαντικότητά της συμβολής τους στην προσπάθεια ανασύστασης της Αυτοκρατορίας. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι καμία Fabricae δεν παρήγαγε ολοκληρωμένες στολές ή πλήρης οπλισμό, ο μεγάλος αριθμός των οπλοργίων προσφέρονταν για καταμερισμό εργασιών γεγονός που δυσκόλευε τους κατασκόπους να αντιγράψουν τεγνογνωσία. Επίσης ήταν δυσκολότερο για τους εκάστοτε εισβολείς να χρησιμοποιήσουν Ρωμαϊκά όπλα εναντίον Ρωμαϊκών στρατευμάτων σε περίπτωση κατάληψης ενός τέτοιου οπλοργίου. Η ύπαρξη ιδιωτικών Fabricae συνεχίστηκε και κατά τον 4^ο αιώνα κυρίως στην Ανατολή (Libanius.Oratio 42.21, 32,32,34,39) γεγονός που αποδεικνύει την ανάγκη για συνεχή παροχή οπλισμού λόγω των συνεχών εξαντλητικών στρατιωτικών αναμετρήσεων στην περιοχή. Τελικά ο Ιουστινιανός αναγκάστηκε να πάψει την λειτουργία των ιδιωτικών οπλοργίων δια νόμου (Nov.Just. 85/539). Από τον 2^ο αιώνα και μετά η μείωση του συνολικού αριθμού των ιδιωτικών Fabricae οφείλεται στην έλλειψη εκτεταμένου πελατολογίου λόγω της μακροχρόνιας υφιστάμενης οικονομικής κρίσης. Οι ιδιοκτήτες των εργαστηρίων αυτών προτίμησαν να τις κλείσουν επειδή δεν είχαν αναμενόμενα κέρδη ιδίως μετά των διαταγμάτων του Διοκλητιανού εναντίον του πληθωρισμού. Από τον 5^ο αιώνα παρατηρείται μία αργή πτώση των κρατικών Fabricae η οποία θα συνεχιστεί στους επόμενους αιώνες. Η παραγωγή και η προμήθεια όπλων θα πρέπει κάθε φορά να μελετάται σε συνάρτηση της οικονομικής κατάστασης της Ρωμαϊκής οικονομίας.

Εξοπλισμός Ρωμαίου Λεγεωνάριου από την Ρωμαϊκή πόλη του CORSTOPITUM 18 μίλια δυτικά του Newcastle, κύριος προμηθευτής των στρατευμάτων του Τείχους του Αδριανού (122 μ.Χ και έπειτα). Διακρίνονται εξαρτήματα από την κλασική Ρωμαϊκή στολή Lorica Segmenta, μύτες βελών και δοράτων, σκαπτικά εργαλεία κλπ.